

במת, והטעם הוא משום שיש טענת אונס בגט, ומה שנקט התנא
אונס דמיתה, היא נופה קא משמע לך, דאין גט חל לאחר מיתה.
מנסה הגמרא לדחות את התירוץ: וכי דין זה שאין גט לאחר מיתה
בא התנא להשמיענו, הא תנא ליה רישא – הרי כבר שנה זאת
התנא במשנה הקודמת למשנה זו (שם עב). לגבי שכיב מרע שכתב
גט לאשתו, ואמר לה לשון המתפרשת שיחול הגט לאחר מותו,
שאינה מגורשת. מיישבת הגמרא את התירוץ: דלמא לאפוקי
מדרבנן – שמא חזר התנא והשמיענו דין זה, כדי למעט משיטת
'רבותינו', הסוברים שאם כתוב בגט זמן כתיבתו, הרי זו הוכחה
שכוונתו היתה שיחול מיד, ומגורשת, והשמיענו התנא שאין זה
כך, אלא אף אם כתוב בו זמן, אינו גט.
מוסיפה הגמרא להקשות על רבא: תא שמינן בסיפא של
המשנה בגיטין, האומר לאשתו 'הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי
מכאן ועד שנים עשר חדש, ומת בתוך שנים עשר חדש, הרי זה גט',
כיון שמשמעות לשון 'מעכשיו' היא שיחול הגט מיד, אם לא יבוא
עד שנים עשר חדש, והרי לא בא. מאי לאו – האם אין הכוונה
שהוא הדין לאופן שנאנס בכך שחלל, שחל הגט, וקשה על רבא
האומר שיש טענת אונס בגיטין.
מתרצת הגמרא: לא, מת דוקא הוי גט, משום שרצונו בכך, דלא
ניחא ליה דתפול קמי רבם – שאינו רוצה שתתחייב אשתו ביבום
או חליצה, אם ימות בלא בנים, ולכן נתן לה גט שבמיתתו יתברר
שחל למפרע, והטעם שחל הגט אינו מחמת שאין אונס בגיטין,
אלא מחמת שרצונו בכך, אך אם נאנס מחמת חולל, שמא יש
טענת אונס בגיטין, ואין הגט חל, וכדברי רבא.
מוסיפה הגמרא ומקשה: תא שמינן גברא דנתן גט לאשתו
ואמר להו לעדי הגט, אי לא אתינא – אם לא אבוא מכאן ועד
שלישים יום, ליהוי גיטא – יחול הגט, אלא בסוף תלתין יומין ופסקיה
מכאן – בא אותו אדם ביום השלישים והפסיקו הנדה ומנעו
מלהכנס לעיר, שהיתה הספינה בצדו השני, ואמר להו אותו אדם
הווי דאתאי, הווי דאתאי – ראו שבאתי, ראו שבאתי. ואמר שמואל,
לא שמינא מתניא – אין זו נחשבת ביאה לעיר, ואף שנאנס בכך שלא
בא, בטל הגט. הרי שמואל סובר שאין טענת אונס מועילה
בגיטין, ושלא כרבא.
מתרצת הגמרא: אוינא דשכיב שמינא – שונה הוא אונס ד'פסקיה
מברא, שהוא אונס מצוי, דבין דאיבעי ליה לאתנווי ולא אתני –
שכיון שהיה לו לחשוש לכך ולהתנות שאם יאנס מחמת כן לא
יחול הגט, ולא התנה כן, איהו הוא דאפסיד אנפשיה – הרי הוא
הפסיד לעצמו, שגרם לכך שיחול הגט בכל אופן שלא בא, ואף
באונס, אבל באונס שאינו מצוי, כגון 'חלה', יתכן שיש טענת אונס,
וכדברי רבא.

שנינו במשנה: 'בתולה נשאת ליום הרביעי'. הגמרא מבררת מתי
שייכת תקנה זו: אמר רב שמואל בר יצחק, לא שנו בתולה נשאת
ביום הרביעי, אלא בתקנת עזרא הסופר ואילו, שתיקן שידונו
הדיינים בשני וחמישי, שמואותה תקנה ואילך אין פתי דינין קבועין
בעירות אלא בשני ובחמישי ולא בשאר ימים, וכדי שאם תהיה לו
טענת בתולים ישיבים למחר לבית דין, קודם שתתקרב דעתו,
כמבואר במשנה, אבל קודם תקנת עזרא שהיו פתי דינין קבועין בכל
יום בשוה, אשה נשאת בכל יום, שהרי אין יום שבית דין קבועים
לדון בו, ותמיד יצטרך לכנס את הדיינים ולטעון את טענותיו.
הגמרא מבררת מה חידש רב שמואל בר יצחק, תמזה הגמרא:
קודם תקנת עזרא, מאי הוה הוה – מה שהיה כבר היה, ומה נפקא
מינה מדין שכבר אינו שייך בימינו. מבארת הגמרא: הכי קאמר, אי
איכא פתי דינין דקבועין האדינא – אם יש בתי דין קבועים בומינו
כמו שהיו קודם תקנת עזרא, שאין חילוק בין הימים, יהא הדין
שאשה נשאת בכל יום, כיון שבטל טעם התקנה.
מקשה הגמרא על דינו של רב שמואל בר יצחק: הא בעינן שיקדו'
– הרי התבאר לעיל (ב) שטעם קביעת זמן נישואי הבתולה ברביעי

זימין דלא אנים – יהיו פעמים שהבעל אינו אנוס בכך שלא בא,
ובין שמרצונו נמנע מלשוב, ולפי האמת התקיים התנאי והגט חל,
ואשתו הצנועה שמחמירה על עצמה, פקדה דאנים – תחשוש
שלא לא בא מחמת אונס ואין הגט חל, ומתוך כך מיענא ויתקה –
תשב עגונה לעולם ולא תרצה להנשא. לכך תיקנו חכמים שאף
אם אכן לא בא מחמת אונס יחול הגט, ומעתה אם לא יבוא הבעל
תהא האשה מגורשת בודאי. וכן חששו משום פרוצות, המקילות
באיסורים, דאי אפרת שבקיום התנאי באונס לא ליהוי גיטא, וזמין
דאנים – פעמים שלא יבוא הבעל מחמת אונס, ואמרה – אשתו
שהיא יודעת דלא אנים, ואולא ויניסבא – ותלך ותנשא לאחר,
ואם יבוא בעלה לאחר זמן ויאמר שנאנס נמצא גט כשל למפרע
ויננה מן השני פמורים, לכך תיקנו חכמים שיחול הגט אף אם
באמת נאנס, ומותרת לכתחילה להנשא לאחר.

נמצא למסקנת הגמרא שמדין תורה טענת אונס מועילה בגט,
ותיקנו חכמים שאין האונס מועיל והגט קיים. מקשה הגמרא: ומי
אכא מידי – וכי נמצאו דבר כזה, דמאדרייחא לא הוי גט – אין
הגט חל ואשת איש היא, ומשום צנועות ומשום פרוצות שרינו –
מתירים חכמים אשת איש לעלמא – להנשא למי שתרצה באמרם
שהגט קיים.

מתרצת הגמרא: אין – אכן יש כח ביד חכמים להתירה אף בגט
שאינו חל מדאורייתא, משום דכל דמקדש, אדעתא דרפנן מקדש
– המקדש אשה עושה כן על דעת מה שתיקנו חכמים בישראל,
שיהיו הקידושין מתקיימים או מתבטלים לפי דבריהם, ובאילו
התנה עמה בשעת הקידושין שמקדשה על מנת שירצו חכמים
בכך, וכשראו חכמים צורך בדבר, אפקעניהו רפנן לקידושין מניה
– הפקיעו חכמים את הקידושין ממנו. ולכן בנידון זה שיש חשש
תקלה משום צנועות ופרוצות, ועתה אין חכמים רוצים בקידושיה,
בטלו קידושיה למפרע ולא חלו כלל.

מקשה הגמרא: אמר ליה רבינא לרב אשי, תינה קדיש בבכשא –
סברא זו מובנת בקידושי כסף, שכיון שקידש על דעתם, הפקיעו
חכמים מרשותו את כסף הקידושין ועשאוהו לכסף מתנה, ונמצא
שלא חלו הקידושין, אך אם קדיש בבאיא – שבא עליה לשם
קידושין, מאי אכא למימר – כיצד ניתן לבאר שהפקיעו חכמים
את קידושיה, והרי אם יעשו כן נמצא שבאיתו ביאת זנות,
ולא מסתבר שחכמים יגרמו לכך. מתרצת הגמרא: כיון שראו
חכמים צורך בכך, אף כשקידשה בבאיא שויה רפנן לבקיעלתו
בקיעלת זנות, ולא חששו.

עד עתה ביארה הגמרא את דברי רבא שאמר לעיל (ב) 'ולענין
גיטין אינו כן', שאין טענת אונס בגיטין בכחיוב מזונות בהגעת זמן
הנישואין. עתה מביאה הגמרא דעה הגורסת את דברי רבא בנוסח
הפוך, ואת כל המשניות שהובאו לעיל בתורת ראיות, מביאה כאן
הגמרא כקושיות: איכא דאמרי – יש מבני הישיבה שאמרו שכך
אמר רבא, כמו שאמר רב יוסף (ב) לענין הגיע הזמן ולא נישאו
שאם חלה הוא או שחלתה היא או שפירסה נדה אינו מעלה לה
מזונות, כיון שהעיקוב הוא מחמת אונס, וכן לענין גיטין, כלומר,
אף המגרש את אשתו בתנאי, והתקיים התנאי באונס, אין זה
נחשב כקיום התנאי ואין האשה מגורשת. מסיקה הגמרא: אלמא
קפרי רבא, יש טענת אונס בגיטין.

מקשה הגמרא: מיתיבי, שנינו במשנה (גיטין עז), האומר הרי זה גיטך
אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חדש, ומת בתוך אותם שנים עשר
חדש, ונמצא שנתקיים תנאו שלא בא, מכל מקום אינו גט. מדייקת
הגמרא: דווקא אם מת, הוא דאני גט, ומשום שאמר שיחול הגט
לאחר שנים עשר חדש, ובאותה שעה כבר מת, ואין מת יכול
לגרש, הא אם אירע לו אונס אחר, כגון שחלה, ומחמת כן לא בא,
הרי זה גט, ואף שקיום התנאי היה מחמת אונס, ומוכח שאין טענת
אונס בגט, ושלא כדברי רבא.

מתרצת הגמרא: לעולם אימא לך שאם חלה נמי אינו גט, וכמו

המשך ביאור למסכת כתובות ליום חמישי עמ' א

1	הוא גם משום ששקדו חכמים על תקנת בנות ישראל, שיטרח	מתרצת הגמרא: רב שמואל בר יצחק אמר את דינו באופן דְּמַרְיָהּ ⁵
2	בסעודה שלשה ימים, ואם כן אף אם משום טענת בתולים יכול	לֵיהּ – שכבר טרח והכין צרכי הסעודה לפני השבת בענין שלא ⁶
3	לישא בכל יום, מכל מקום משום 'שקדו' אין לו לישא קודם יום	תפסד הסעודה, וכיון שלא שייכת תקנת שקדו, וגם בתי דין ⁷
4	רביעי.	קבועים בכל יום, יכול לישא בכל יום. ⁸

כתובות דף ג עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קצה

מתרצת הגמרא: גזירה עבדא דבטל – גזירת המלכות עשויה
להתבטל, ותקנתא דרבנן מקמי גזירה לא עקרינן – ואין עוקרים
תקנת חכמים ממקומה מפני גזירה.
הגמרא מוסיפה להקשות: אי הכי – אם כן, ש'מסכנה ואילך' היינו
גזירת אונס, אם כן מה הועילו בכך שנהגו לכנוס בשלישי, הרי
בשלישי נמי אתי וקעיל – הלא ההגמון יבא לבעול גם בשלישי,
כשידע שביום זה נישאים. מתרצת הגמרא: כיון שאין זו קביעות
גמורה על פי בית דין, יהיה ספק להגמון בין שלישי לרביעי האם
יש נישואין, ומספיקא לא עקר נפשיה – מספק אינו עוקר עצמו
לבוא ממקומו אל העיר.

עוד שנינו בברייתא: ובשני לא יבנו, ואם מקמת האונס, מותר.
מבררת הגמרא: מאי – מה הוא אותו 'אונס', שמחמתו מותר
להקדים לכנוס ביום שני. אילימא הא דאמרן – אם נאמר שהכוונה
לסכנה האמורה ברישא, שאם יש סכנה אף בשלישי מותר
להקדים לשני, אין לומר כן, שהרי התם, ברישא, קרי ליה 'סכנה',
ואילו תבא, בסיפא, קא קרי ליה 'אונס', ומדוע שינה התנא את
לשונו. ותו – ועוד ראייה שבסיפא אין הכוונה לסכנה, דהתם
ברישא שנינו נהגו העם לכנוס בשלישי, ומשמע שרוב העם נהגו
כן, ואילו תבא בסיפא שנינו 'ואם מחמת האונס מותר', ומשמע
שרק אם יבוא אדם יחידי בבית דין לשאול כיצד יעשה יתירו לו,
אבל לא שנהגו כן רוב העם. ואם כן מהו אותו 'אונס' שמתיר
להקדים לשלישי, אך אינו מנהג גמור לרוב העם.
מתרצת הגמרא: אמר רבא, בסיפא מדובר דאמר – שיצא קול
האומר ששרי הצבא בא – עומד לבוא עם חייליו לעיר ברביעי,
ויחטפו חייליו צרכי הסעודה מאשר ימצאו, ובאופן כזה מותר
להקדים לכנוס אף בשני, אמנם כיון שאין זו סכנה ממש לא התירו
כן לרבים, אלא מורים היתר ליחיד השואל.
מבררת הגמרא: הכי דמי – איך הוא מנהגו של שר הצבא בבואו
העירה, אי דאתי וחקיף – אם הוא בא ברביעי והולך לדרכו לאחר
רביעי, אם כן אין לבטל כלל את תקנת חכמים, אלא לעיבב –
נעבב את הנישואין עד יום רביעי בשבוע שלאחריו. מבארת
הגמרא: לא צריכא – לא הוצרכנו לעקור את התקנה אלא באופן
דאתי וקבע – שבא שר הצבא לעיר וקובע בה ושיבתו, ואי אפשר
לעבב את הנישואין זמן רב, ולכך מותר להקדים לכנוס קודם
ביאתו.
ממשיכה הגמרא ומקשה: אף ששר צבא בא לעיר ברביעי, עדיין
קשה, בשלישי מיהא לגנוס – די בכך שיקדים לכנוס בשלישי,
ויתרח בסעודה יומיים, ומדוע התירו לו לכנוס בשני ואינו טורח
בסעודה אלא יום אחד, ויש בכך משום עקירת תקנת 'שקדו'.
מתרצת הגמרא: אספרינוא דידהי – חיל משרתיו המכנינים לו צרכי
סעודה בשלישי קאיתו – ביום שלישי הם באים, שכן דרכם להגיע
אל העיר יום קודם שבא שר הצבא וחיליו, ולכך מותר להקדים
לכנוס בשני.
הגמרא מבארת באופן נוסף את ה'אונס' האמור בברייתא: ואיכעית
איכא – אם תרצה תפרש, מאי 'מקמת האונס' האמור בברייתא,
אין זה מחמת שר צבא הבא לעיר, אלא מחמת אבילות. ובד'תנאי
בברייתא, הרי שתיקה פתא אפוי לצורך סעודת הנישואין ומבחו
מבחו – בהמותי שחוטות לצורך הסעודה, ויינו מזוג במים, ומת
אביו של חתן או אמה של פלה, שמעיקר הדין יש לקבור תחילה
את המת ולנהוג שבעה ימי אבילות, ואחר כך לקיים את הנישואין,
אלא שאם ינהגו כן תתקלקל סעודתו, לפיכך התירו חכמים לנהוג
באופן הבא, מנכיסין את תפת לחוד כדי שלא יהיה מתו מוטל
לפניו בשעת הנישואין, ואת החתן ואת הפלה לחופה,

מבררת הגמרא: מאי 'שקדו', כלומר, היכן שנינו את תקנת 'שקדו'
שהינך מקשה ממנה על רב שמואל בר יצחק. מבארת הגמרא:
דתנאי בברייתא, מפני מה אמרו חכמים שבתולה נשאת ליום
הרביעי, משום שאם היה לו מענת בתולים היה משכים מיד למחרת
לבית דין היושבים לדון בשני ובחמישי. ואם תשאל, ותנשא באחד
בשבת, ואף בזה אם היה לו מענת בתולים היה משכים לבית דין
למחרת, שהרי גם ביום שני יושבים בית דין, הטעם שאמרו
שתנשא דווקא ברביעי הוא לפי ששקדו חכמים על תקנת פגות
ישראל, שיהא אדם מורח בסעודה של נשואיו שלשה ימים, אחד
בשבת ושני בשבת ושלישי בשבת, וברביעי פוגסה. ומכאן ברייתא דו
הקשתה הגמרא על רב שמואל בר יצחק, והוצרכה לומר שמדובר
באופן שכבר הכין את הסעודה קודם השבת.

הגמרא מביאה את המשך הברייתא העוסקת בתקנה זו: וזמון
הפגנה ואילך, שהיתה סכנה לישא ברביעי, כפי שיבואר להלן,
נהגו העם לגנוס בשלישי, ולא מיהו בידם חכמים, אף שמחמת כן
יתרח בסעודה רק יומיים, ומכל מקום אף מסכנה ואילך בשני לא
יבנו, שאו לא יסארו לו אלא יום אחד לטרוח בסעודה. ואם
מקמת האונס אינו יכול לכנוס ברביעי, מותר להקדים ולכנוס אף
בשני, וכפי שיבואר להלן. דין נוסף אומרת הברייתא: ומפרישין את
החתן מן הפלה לילי שבת, תחלה – אם היא בעילה ראשונה, מפני
שהוא עושה חבורה בבעילתו, ויש בזה משום איסור חובל בשבת.
מבארת הגמרא את הברייתא: מאי – מה היא אותה 'פגנה',
שמחמתה נהגו לכנוס בשלישי, אילימא – אם נאמר דאמר –
שגזרה המלכות, שבתולה הנשאת ליום הרביעי, תיחרג, וכי על
סכנה כזו אפשר לומר 'נהגו העם לכנוס בשלישי', למחר יעקריה
– הלא יש לעקור לגמרי את התקנה של נישואין ברביעי מפני
סכנת נפשות, ולקבוע יום אחר לכך. אלא אמר רבא, דאמר –
שגזרה המלכות, שכל בתולה הנשאת ביום הרביעי, תיפגע להבזו
[למושל] תחלה, ומחמת סכנה זו לא עקרו חכמים את תקנתם,
אלא שלא מיהו על מנהג העם להקדים לכנוס בשלישי.
מקשה הגמרא: האי – וכי דבר זה 'פגנה' הוא, הלא 'אונס' הוא,
ומדוע כינתה זאת הברייתא כסכנה. מתרצת הגמרא: משום דאיכא
צנועות דמכרן נפשיהו לקמלא – כיון שיש נשים צנועות שמסורות
עצמן למיתתה ובלבד שלא להבעל להגמון, כדי שלא יאסרו על
בעליהן, ואתיין ליד סכנה – ואם נשאות הן ברביעי באות לכלל
סכנה.
דוחה הגמרא את התירוץ: אם טעם הסכנה הוא מחמת הצנועות,
ולידוש להו דאונס שרי – מן הראוי שנלמד את כל הנשים שאשת
ישראל הנבעלת באונס מותרת לבעלה, ואף הצנועות לא ימסרו
עצמן למיתתה, ואם כן אין בגזירה זו כל סכנה. מתרצת הגמרא: אין
ראוי לדרוש כן, משום דאיכא נשים פרוצות שאם נודיען
שמוותרות הן באונס, יקלו לעצמן ויבעלו להגמון מרצונן, ויאסרו
על בעליהן, ומשום תקנת הנשים הצנועות שמחמירות על עצמן
שלא כדיון, אין לנו לדרוש כן ולגרום איסור לנשים הפרוצות.
ועוד, שאף אם הנשים הצנועות לא ימסרו נפשן עדיין יש סכנה
בדבר, דאיכא נמי פגנות – שהרי יש נשות כהנים שבאסורות על
בעליהן אף אם נבעלות באונס, והן מוסרות נפשן למיתתה כדי שלא
להבעל להגמון. ומחמת שיש דברים אלו, שאין לדרוש כן מחמת
שגורם איסור לפרוצות, וגם שיש נשים כהנות שלא תועיל להן
הדרשה, לכך קריה היא סכנה.
מקשה הגמרא: אם אכן יש סכנה בדבר, וליעקריה – היה לחכמים
לעקור את תקנתם ולקבוע יום אחר לנישואין הואיל ולפעמים יש
סכנה בדבר.